

На основу чланова 71. и 91. Закона о високом образовању Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15 и 90/16), чланова 57. и 152. Статута Универзитета у Источном Сарајеву (број 01-С-294-III/11, 01-С-250-Х/12, 01-С-41-ХVII/13, 01-С-198-ХХ/13, 01-С-44-ХVII/13 и 01-С419-ХХХIV/14) и чланова 4. и 6. Правилника о поступку и условима избора академског особља Универзитета у Источном Сарајеву (број 01-С-129-VIII/12), Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Пале, на 235. сједници, одржаној 24. јануара 2017. године, донело је ОДЛУКУ о именовању Комисије за разматрање конкурсног материјала и писање извјештаја за избор у звање ванредног професора. Именује се Комисија за разматрање конкурсног материјала и писање извјештаја по расписаном конкурсном објављеном у дневном листу „Глас Српске“, од 18. јануара 2017. године, за избор у звање ванредног професора за ужу научну област **Специфични језици** и ужу област образовања **Дијахронија српског језика** (предмети: Старословенски језик, Историја српског језика, Упоредна граматика словенских језика и Језик у времену) на Катедри за србистику, у саставу од три члана:

- 1) Др Милан Стакић, редовни професор, Палеославистика, Филолошки факултет Београд, Универзитет у Београду, предсједник;
- 2) Др Милош Ковачевић, редовни професор, Специфични језици – Савремени српски језик и Општа лингвистика, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, члан и
- 3) Др Јелица Стојановић, редовни професор, Историја српског језика и Старословенски језик, Филолошки факултет Никшић, Универзитет Црне Горе, члан.

На основу прегледа конкурсне документације Наставно-научном вијећу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Источном Сарајеву подносимо слиједећи

ИЗВЈЕШТАЈ

КОМИСИЈЕ О ПРИЈАВЉЕНИМ КАНДИДАТИМА ЗА ИЗБОР У ЗВАЊЕ

ВАНРЕДНОГ ПРОФЕСОРА

I ПОДАЦИ О КОНКУРСУ

Конкурс објављен:	18. јануара 2017. у Гласу Српске
Ужа научна/умјетничка област:	Специфични језици, Дијахронија српског језика
Назив факултета:	Филозофски факултет Пале
Број кандидата који се бирају:	један (1)
Број пријављених кандидата:	један (1)

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТИМА

Први кандидат

1. Основни биографски подаци

Име, средње име и презиме: **Биљана (Слободан) Самарџић**
Датум и мјесто рођења: 11. 12. 1979. Зеница
Установе у којима је био запослен: Филозофски факултет Универзитета и Источно Сарајево
Звања/ радна мјеста: асистент, виши асистент, доцент
Научна/умјетничка област: Специфични језици (Дијахронија српског језика)
Чланство у научним и стручним организацијама или удружењима: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске

2. Биографија, дипломе и звања

Основне студије (студије првог циклуса): Српски језик и српска књижевност
Назив институције: Универзитет у Источно Сарајево, Филозофски факултет, Одсек за српски језик и српску књижевност
Мјесто и година завршетка: Источно Сарајево, 2003.

Постдипломске студије (студије другог циклуса): Магистар лингвистичких наука
Назив институције: Универзитет у Источно Сарајево, Филозофски факултет Источно Сарајево
Мјесто и година завршетка: Источно Сарајево, 2006.
Назив магистарског рада: *Графијска, ортографска и фонетско-морфолошка анализа повеља Твртка I Котроманића*
Ужа научна/умјетничка област: Специфични језици (Дијахронија српског језика)

Докторат (студије трећег циклуса): Доктор филолошких наука
Назив институције: Филозофски факултет Универзитета у Источно Сарајево
Мјесто и година завршетка: Источно Сарајево, 2012.
Назив дисертације: *Језик књига Горажданске штампарије*
Ужа научна/умјетничка област: Специфични језици (Дијахронија српског језика)

Претходни избори у наставна и научна звања (институција, звање и период):
Универзитет у Источно Сарајево, Филозофски факултет, асистент за предмете Историја српског језика и Старословенски језик, 16. 07. 2003.
Универзитет у Источно Сарајево, Филозофски факултет, виши асистент за научну област Историја српског језика, 23. 01. 2007.
Универзитет у Источно Сарајево, Филозофски факултет, доцент за ужу научну област Специфични језици – Дијахронија српског језика на Филозофском факултету Пале Универзитета у Источно Сарајево, 27. 06. 2012.

3. Научна/умјетничка дјелатност кандидата

1. Радови прије првог и/или последњег избора/реизбора
(Навести све радове сврстане по категоријама)
– *Ортографски опис повеља из Тврткове писарске канцеларије*. У: Радови Филозофског факултета у Источно Сарајево, број 8, 2006, 399–408.

– *Фонетска анализа гласа јата и полугласничког знака у повељама Твртка I Котроманића*. У: Зборник за српски језик, књижевност и умјетности, бр. ¾, Бања Лука, 2006/2007, 371–381.

– *Именице и њихова промјена у босанским повељама из 14. вијека*. У: Радови Филозофског факултета у Источном Сарајеву, број 9, 2007, 251–264.

– *Графијски и ортографски манир Тврткових писара Дражеслава и Владоја*. У: Радови Филозофског факултета у Источном Сарајеву, број 10, 2008, 187–194.

– *Допринос Херте Куне изучавањима неких дијахроних морфолошких појава у српској редакцији старословенског језика*. У: Посебна издања НАУЧНИ СКУПОВИ, СТО ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ, књига 2/1, Пале, 2008, 41–47.

– *Прости глаголски облици у повељама Твртка I Котроманића у поређењу са старословенским*. У: Речи, часопис за језик, књижевност и културолошке студије, Београд, 1/ 2009, 147–182.

– *Термин босанчица као заблуда у историјском развоју српског језика*. У: Посебна издања НАУЧНИ СКУПОВИ, НАУКА И НАСТАВА НА УНИВЕРЗИТЕТУ, књига 3/1, Пале, 2009, 227–236.

– *О главним особинама повеља Твртка I Котроманића*. У: Савремена проучавања језика и књижевности, година I, књига 1, Зборник радова са I научног скупа младих филолога Србије, Крагујевац, 2009, 339–346.

– *Поглед на ћирилично писмо у Босни у вријеме владавине Твртка I Котроманића*. У: Српски језик, број XIV/1–2, Београд, 2009, 191–205.

– *Пословични изрази као одраз малих фолклорних форми у Требнику*. У: Српски језик XV, Београд, 2010, 641–649.

– *Народни језик у старој српској писмености Б и Х (12–15. вијек)*. У: Посебна издања НАУЧНИ СКУПОВИ, књ. 4/1, ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТ И ЈЕДИНСТВО САВРЕМЕНЕ НАУКЕ, Пале, 2010, 91–98.

– *Дистрибуција полугласничког знака на материјалу књига Горажданске штампарије*. У: Савремена проучавања језика и књижевности, година II, књига 1, ФИЛУМ, Зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије, Крагујевац, 2011, 29–38.

– *Славенизми у збирци **Не тикај у ме Р. П. Нога***. У: Посебна издања НАУЧНИ СКУПОВИ, књига 5, том 1, НАУКА И ПОЛИТИКА, Пале, 2011, 243–249.

2. Радови послје последњег избора/реизбора

(Навести све радове и дати њихов кратак приказ.)

I: Научна књига / монографија

Стазама српског рукописног наслеђа Босне и Херцеговине (Пале: Просвјета 2015)

Књига је настала као резултат ауторових вишегодишњих истраживања историје српског језика и писма у Босни и Херцеговини. Центар истраживања односио се на српску средњовјековну грађу у Босни и Херцеговини, односно на до сада недовољно обрађиване средњовјековне повеље на графијском, ортографском, те фонетско-морфолошком плану. Истовремено Б. Самарџић осликава и данашњи положај српског језика и писма у БиХ, те указује на спољашње факторе који су утицали на многе историјске процесе, а који су лингвистику окренули у поље политике, што се посебно види у раду у којем се разматра питање тзв. босанчице.

Тај рад јасно показује колико се политика према језику одвојила од науке о језику. Исти случај је и са радом о тзв. хрватској ћирилици у којем се осликавају нека актуелна питања у вези са ћирилицом и њеним положајем данас.

Књига обухвата два дијела. Први дио је историјски и он је био потребан да би се јасније уочила културолошко-језичка слика. Други дио је лингвистички, и у њему су на различитим нивоима језичке анализе описани језик и писмо српских повеље од 12. до 15. вијека са подручја Босне и Херцеговине, као и књиге Горажданске штампарије из 16. вијека (*Служабник, Псалтир, Молитвеник*).

Ова књига има велики не само научни, већ и национални значај. Наиме, оригиналним изворима, а то су повеље написане на пергаменту, ауторка нас води и кроз мутну и замагљену прошлост Босне и Херцеговине. Зна се да је језик неодвојив од народа, а народ од земље; тако да у овој књизи откривамо не само лингвистичке равни по којима се ауторка креће, већ и општенационалне и општеисторијске димензије православног народа у Босни и Херцеговини. Наиме, да би могла пратити развој језика и писма, конкретно српског језика и ћирилице у Босни и Херцеговини, ауторка је морала пратити и шири историјски контекст. У том смислу, ауторка даје упечатљив оквир средњовјековне босанске државе, њен развој – црквени, територијални и културолошки.

Кад је у питању настанак босанске феудалне државе, ауторка наглашава да је босанска држава настала уједињењем више жупа на простору између Дрине и Врбаса. У периоду од 12. до 14. вијека потпадала је под власт многих њених сусједних словенских држава. Била је и у саставу Византије, мађарског краљевства, Србије, а можда је, неко вријеме, припадала и македонској држави цара Самуила. Послије пропасти Самуилове државе доспјела је под власт Византије. У доба највећег успона Зете, Босна улази у њен састав. Власт Зете није дуго трајала, већ почетком 12. вијека Босна се издваја и постаје самостална. Најпознатији владар до краја 12. вијека је бан Кулин, који је радио на економском и културном јачању и напретку. Највећи успон Босна је доживјела у 14. вијеку за вријеме владавине Твртка I Котроманића. Тада је Босна била политички, територијално и културолошки на врхунцу моћи. Највећи број обрађиваних повеља из књиге је управо из овога периода. Другу половину 14. вијека карактеришу бурне промјене политичког и војног превирања цијелог Балкана. Велико српско царство почело се рушити послје смрти Стефана Душана, посебно послје смрти његовог сина, цара Уроша – посљедњег владара династије Немањића. Продори Турака били су масивнији и убрзавали су процес цијепања српског царства. У новонасталој ситуацији јављају се личности које желе српски пријесто, позивајући се на родбинске или друге везе и истовремено међусобно ратујући. Новонасталу ситуацију искористио је и бан Твртко.

Твртко I, синовац бана Стјепана Котроманића, владао је од 1353. до 1391. године. У доба његове владавине Босна је имала највећи успјех и просторно је заузимала највећи опсег. Његов крајњи циљ био је да прошири Босну на рачун сусједних земаља и да ојача централну власт, што је и успио. Твртко је водио борбе и на унутрашњем и на спољашњем плану у циљу проширења и осамостаљења Босне. У периоду од 1377. до 1390. године краљ Твртко проширио је територије Босне и направио Босну најважнијом државом тога периода на Балканском полуострву. Умро је 17. марта 1391. године. Нови краљ Босне постао је Стјепан

Дабиша (1391–95), који је био стар и неспособан кад је дошао на власт. Тврткови наследици нису знали чувати наслеђене територије, нити утицај и моћ. Стварну обнову српске државе последице битке на Косову извршио је Стефан Лазаревић. Босна и Србија кренули су различитим путевима развоја. Српско име је у титулама босанских владара остало само као успомена.

Будући да је Босна највећи успјех доживјела за вријеме владавине Твртка I Котроманића, највише обрађиваних повеља у књизи је из тог периода и нешто последице. Тада је у Босни била развијена жива писарска дјелатност. Дакле, паралелно за успоном босанске државе на сваком плану, како политичком, тако и територијалном, иде и развитак писарске дјелатности. Преписка је била на српском језику, ћириличним писмом. Управо кроз ову преписку и дипломатичку грађу, сазнали смо много о историји Босне и њеног народа – како су живјели, којој су вјери припадали, које су земље освајали, какав им је био положај према сусједним државама ...

Када је у питању културни живот у средњовјековној босанској држави, ауторка је нагласила слjedeће:

1. До данас је сачуван или нотиран оскудан број босанских споменика – свега двадесетак кодекса и њихових одломака. Највећи број је из периода 14. и 15. вијека. Два глагољска одломка Апостола, *Гриковићев* и *Михановићев*, стављају се у 12. вијек.

2. Сачувани споменици показују да су становници босанско-хумског подручја користили четири писма: латинско, глагољицу, грчко и ћирилицу.

Ћирилица је друго словенско писмо. Сматра се да је њен састављач Климент Охридски. Настала је у 10. вијеку на тлу Самуилове државе. На тло Босне ћирилица је, вјероватно, дошла из Македоније, преко Хума, а не из Србије, судећи бар према граfiјским особинама босанске ћирилице, у којој, у основи, нема трагова светосавске граfiјске школе. Докази, да је ћирилица у употреби на овим просторима, паралелно, тј. непосредно, са њеним продирањем у остале јужнословенске земље, јесу: натпис на *Хумачкој плочи* у Херцеговини (крај 10. или почетак 11. вијека), епиграфски споменици из Травуније и средње Босне, те *Мирослављево јеванђеље* – настали до краја 12. вијека. Први сачувани ћирилски споменици босанске редакције су *Григоровић-Гиљфердингови одломци*. Најпознатији босански ћирилички рукописи, настали у племићким канцеларијама, су: *Повеља Кулина бана Дубровчанима* из 1189. године, *Повеља бана Матије Нинослава* из 1204. године, *Повеља хумског кнеза Андрије* из 1247. године, *Повеља Стјепана Котроманића Дубровчанима* из 1332. године, *Повеља Твртка I Котроманића кнезу Влатку Вукославићу* из 1354. године, *Тестамент Херцега Стјепана* из 1466. године и други.

Споменици из 14. вијека, као што су јеванђеља: *МОСТАРСКО*, *НИКОЛСКО*, *БАТАЛОВО* и др., писани су ћирилицом, али су већином преписивани из глагољских оригинала. Исто се уочава и у рукописима 15. вијека, као што су: *ХВАЛОВО ЈЕВАНЂЕЉЕ* (писао га је хришћанин Хвал за херцега Хрвоја Вукчића), *ЧАЈНИЧКО ЈЕВАНЂЕЉЕ* (одломак) – у коме је неколико редова написано глагољицом и *РУКОПИС ХРИШЋАНИНА РАДОСАВА*, из времена краља Томаша.

У другом дијелу књиге, управо кроз повеље и то: *Повељу Кулина бана*, три повеље Твртка I Котроманића, једну повељу краља Дабише, као и најзначајније црквене и свјетовне рукописне књиге са ових подручја (*Мирослављево јеванђеље* и слично), ауторка прати српски језик и писмо на више нивоа:

а) Ауторка прати правописне (ортографске) црте старих рукописа, увиђа црте босанско-хумског правописа, али и утицај рашког и ресавског и све то поткрепљује примјерима. Ортографска анализа помогла је да се констатује употреба графема за одговарајуће фонеме, тј. да се успоређивају стање ћириличног писма у Босни у том периоду у односу на старословенску ћирилицу и њену српску редакцију.

б) Графијским описом датих повеља ауторка је показала иновативне црте у овим ћириличким споменицима, тј. ауторка је описала специфичности босанске графије у средњовјековном периоду, те њене сличности или разлике у односу на старословенску палеографију.

в) Језичка анализа усмјерена је преваходно на фонетске и морфолошке одлике датих споменика. Те су црте показале колико се народни српски језик удаљио/приближио старословенском језику. Другим ријечима, све промјене у српском језику у том раном периоду ауторка је успоређивала са првим књижевним словенским језиком из 9. вијека (старословенским) на свим пољима фонетске и морфолошке анализе.

г) Кроз призму старих српских споменика из БиХ, ауторка не прекида свој рад, већ, управо, указује на данашње стање српског језика и ћирилице правећи паралелу са њеним стањем у окружењу. Зна се да данас постоји тенденција бошњачких и хрватских лингвиста и шире јавности, да се српски језик и ћирилица сведу на данашње србијанске границе. Кроз радове ауторка управо указује на распарчавање српског језика и ћирилице и колико је битно устати у њихову заштиту. Заштита српског језика и ћирилице је заштита српског националног бића и идентитета.

Дакле, књига Биљане Самарџић настала је на основу озбиљних истраживачких напора и представља веома значајан допринос сагледавању историјског развоја српског језика на простору који је историјски често био замагљиван многим ненаучним радовима, како би се на историјском постољу српског језика један веома значајни дио његовог темеља изгубио и обезнанио. Књигу чине, изузев закључних напомена и пратеће литературе, шест веома студиозно урађених поглавља, која су зналачки научно укомпонована у јединствену цјелину.

У првом поглављу *Босанска држава од 12. до 15. вијека (3-63)* на малом простору ауторка је направила једну својеврсну историјску читанку која јасно приказује развој, страдање и опстанак српског језика на простору средњовјековне Босне. Поглавље је ословљено на релевантну историјску, етнографску и лингвоисторијску литературу. Као логички наставак истраживачког процеса у овом рукопису пред читаоцем израња друго поглавље *Босански ћирилички споменици (93-108)*, које ауторка стручно, прецизно и концизно дијели и сагледава у четири групе (1. црквени рукописи, 2. записи и натписи, 3. повеље и писма, 4. преводилачка књижевност). Дакле, на основу препознатљивог аналитичког захвата читаоцу се показује историјски статус и историјски темељи ћирилице на овом простору. Иза

овог поглавља ауторка не оставља будућег читаоца неинформисаним, већ нуди сљедеће поглавље *Ћирилско писмо у средњовјековној Босни* (109-192). То је најобимније поглавље у овом рукопису и, вјероватно уз неке новије монографије, веома чврст и лингвоисторијским чињеницама утврђен бедем за одбрану српског језика и његовог писма на просторима средњовјековне Босне. Овдје су анализе урађене веома концизно, чак информативне и за ужестручне читаоце, а са друге стране у закључцима подналова, кроз сагледавање граматичких категорија, осликавају опстанак ћирилског писма на овим просторима. Овај дио рукописа биће незаобилазна литература будућим студентима српског језика који морају знати историјски развој сопственог језика и писма.

Опстанак ћирилског писма у средњовјековној Босни омогућио је да се црте народног језика сачувају преко старих српских споменика и на тај начин повежу са дијалекатском базом као живом основом савременог српског језика. То је Биљана Самарџић показала у петом поглављу своје књиге *Народни језик у старијим српским споменицима Босне и Херцеговине* (12-15. вијек) (193-202), што на особен начин осликава степен развоја српског народног језика у односу на редакцијску писменост.

Као потребан наслов на започету тему у некој врсти предзакључка, Б. Самарџић у шестом поглављу овог рукописа *Однос српског народа и његовог језика до предстандардних идиома* (203-210) осликава колико је развој српског језика неодвојиво везан за историју српског народа, односно колико је неопходно пратити пут српског народа да би се сагледао историјски развој српског језика. Ауторка је на крају у закључним напоменама могла то и да предочи на једном сажетом, синтетичком плану будућем читаоцу шта је неопходно да знамо оно што не знамо и колико је неопходно прегледати историјске споменике и друге изворе и доступну литературу да би се могла оформити једна будућа књига ове садржине.

III: Научни радови

2012

1) *Фонетске особености Горажданског и Цетињског псалтира (конфронтативна анализа)*, У: Зборник радова са Међународног научног скупа одржаног у Херцег Новом, Матица српска - Друштво чланова у Црној Гори, Одјељење за српски језик и књижевност, *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Никшић 2012, 271-281.

У раду су приказане фонетске особине Цетињског и Горажданског псалтира, тј. подређени су конфронтативној анализи. Први је настао у Цетињској штампарији (1495), тј. првој српској штампарији; а други у Горажданској штампарији (првој на подручју БиХ, а другој српској штампарији) - 1521. године. Централна питања рада су гласовна вриједност *јата* и *полугласничког* знака. Грађа је показала екавску замјену у споменицима насталим на терену са јекавским рефлексом ове фонеме. То показује да је екавизам једна од основних особености српске редакције старословенског језика (српскословенског). У Горажданском псалтиру, у односу на Цетињски, ауторка је констатовала и неколико примјера са икавском замјеном, што узима као манир босанскохерцеговачких штампара, односно као једну од одлика споменика са подручја средњовјековне босанске државе.

Такође, ауторка је пратила и друге фонетске промјене унутар вокалног и консонантског система: вокално *л*, једначење сугласника по звучности, *-л* на крају

ријечи и слога, иницијално *вѣ-*, чување група *шт, жд*; затим *чр-* и *чѣт-* и слично. Проучавани текстови показали су високи степен нормираности, а разлике у фонетским особинама иду у прилог времену настанка самих текстова, као и особеностима самих штамара.

2) Ортографске одлике књига Горажданске штампарије (обиљежавање спојева: *ја, је, ју, јо, ља, ња, ље, ње, љу*), У: *Филолог*, часопис за језик, књижевност и културу, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, V/2012, 159-169.

У раду су праћене одређене ортографске особености књига Горажданске штампарије, тј. праћено је обиљежавање спојева *ја, је, ју, јо, ља, ња, ље, ње, љу* у *Служабнику* (1519), *Псалтиру* (1521) и *Молитвенику* (1523). Анализа је показала да преовладава ресавски правопис са упливима црта из рашке правописне традиције.

Књиге Горажданске штампарије карактерише обиљежавање секвенце *ја* на почетку ријечи лигатуром. Одлика ресавског правописа јесте биљежење групе *ја* у иницијалном положају путем лигатуре, а иза вокала словом *а*. Рашку правописну школу карактерише, са друге стране, употреба лигатуре у обје позиције. Док је грађа показала досљедно писање лигатуре *ја* на почетку ријечи, у позицији иза вокала присутна су оба начина обиљежавања, тј. и рашки и ресавски – све у зависности од вокала који претходи групи *ја*. Када је у питању означавање групе *је*, потврђено је да још у најстаријим ћирилским споменицима влада ненормализован правопис, а то значи да се употребљава и *ѣ* и *ѣ*. У рашком правопису увијек стоји лигатура за ову групу, док у ресавском – ова група се пише малим или широким *е* над којим се налазио спирит (и у иницијалном положају и иза вокала). Грађа је показала више примјера писања ове групе без лигатуре на почетку ријечи. У писању ове групе иза вокала, заступљене су обје правописне школе (Е и лигатура). Група *ју* досљедно се обиљежава лигатуром и иза вокала и иза сугласника. Група *јо* не постоји у српскословенском језику, тј. српској редакцији старословенског, у словенским ријечима – она постоји само у лексемама несловенског поријекла. Тако је и у књигама Горажданске штампарије, у којима се обиљежава на сљедећа два начина: *јѡ* и *јѡ* (рјеђе). Када је у питању означавање група *ља, ња, ље, ње* и *љу* – графијска рјешења за означавање ових група су различита у глагољском и ћирилском правопису. У ћирилском правопису ове групе се означавају са лигатуром и словом *а*, а по глагољском – без лигатура. Такође, у глагољском правопису није постојала графијска разлика између *ља* и *ња* и *лѣ* и *нѣ*, као ни између *ље* и *ње* (*лѣ* и *нѣ*) и *ле* и *не* (*лѣ* и *нѣ*). Ћирилица је лигатурама ријешила овај проблем. Ипак, правопис у ћирилским књигама није досљедан јер правописна норма није била довољно чврста. Постојао је још један начин обиљежавања група *ља* и *ња* са *ла* и *на*. Грађа није показала већа колебања, осим у неколико примјера.

3) Судбина и гласовна вриједност полугласника у књигама Горажданске штампарије, У: *Радови Филозофског факултета*, бр.14, књига 1, Пале, 2012, 183-198.

Испитивање појединих фонетских особености, тј. гласовне вриједности и развитка полугласника, у *Служабнику*, *Псалтиру* и *Молитвенику* (књигама прве штампарије са подручја БиХ), подудара се са системом српских богослужбених књига српскословенске епохе. Судбина и гласовна вриједност полугласника показала је висок степен нормираности. У том смислу ауторка је посебно пратила: а) вокализацију полугласника,

б) слово *јер* на мјесту етимолошког *а*,

в) питање секундарног полугласника,

г) трагове старословенске вокализације полугласника,

д) изговор полугласника у приједлозима и префиксима, коријену *вс* и неким групама, те

ђ) гласовну вриједност изједначеног полугласника у српскословенском језику.

Изједначавање полугласника, у корист једног, стара је западнојужнословенска особина, развијена још у ужој заједници из које ће се касније развити дијалекти – чакавски, кајкавски и штокавски и словеначки језик. Тај изједначени полугласник забиљежен је у нашим најстаријим споменицима, као што су: *Брижински одломци*, *Баишчанска плоча*, *Мирослављево јеванђеље*, *Повеља Кулина бана* и слично. С обзиром на чињеницу да је претежно као један знак за оба ранија полугласника употребљиван *ь* (као и у обрађиваној грађи, осим што се у *Псалтиру* уз *ь* пише и *ѣ*), све то упућује на чињеницу да је еволуција полугласника ишла према предњем изговору.

4) *Хиландарски медицински кодекс – ортографија и језик (Надежда Д. Јовић, Језик Хиландарског медицинског кодекса, Филозофски факултет, Ниш, 2011), У: Радови Филозофског факултета, бр.14, књига 1, Пале, 2012, 717-719 (приказ).*

2013

5) *Ортографске одлике књига Горажданске штампарије (обиљежавање полугласничког знака, вокала у, о и јери, удвојених слова, вокалног р и вокалног л, секвенце шт, гласовне вриједности ћ и ђ и питање употребе слова ѕ), У: Радови Филозофског факултета, бр.15, књига 1, Пале, 2013, 113-122.*

Када је у питању писање, тј. обиљежавање *полугласничког* знака, вокала *у*, *о* и *јери*, удвојених слова, вокалног *р* и вокалног *л*, секвенце *шт*, гласовне вриједности *ћ* и *ђ* и питање употребе слова *ѕ*, примјери су показали упливе и рашке и ресавске правописне школе. Ипак, највећи број примјера има одлике ресавске правописне школе (нпр. увођење слова *ѕ* и ван обиљежавања бројне вриједности). Међутим, књиге Горажданске штампарије показале су и тијесну везу са рукописима рашке уређене школе (нпр. писање удвојених сугласника и вокала).

6) *Над преписима повеље босанског краља Стефана Дабише из 1392. године (графичко-фонолошке особености), У: Посебна издања: научни скупови, Наука и традиција, филолошке науке, Зборник радова са научног скупа, Пале, 2013, 255-264.*

У раду се прате графичко-фонолошке особености у *Повељи краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола* из 1392. године и то у оквиру два преписа објављеним у часопису *Грађа о прошлости Босне* и у издању које је приредио Медо Пуцић, *Споменици српски*. Повеља је написана народним српским језиком, брзописним типом ћирилице. Два обрађивана преписа показала су одређене разлике на графичко-фонолошком плану, које показују преплитање с једне стране – правописних школа, а са друге – упливе из народног језика, јер су у питању преписи са различитог подручја из тог периода. Повеља почиње симболичком и вербалном инвокацијом, при чему се посљедња: *у име Христа амин* први пут јавља у сачуваним босанским актима и то управо краља Дабише од 6. марта. Након краће интитулације и промулгације, слиједи експозиција која обавјештава о самим околностима настанка правног чина, затим диспозиција, у којој краљ Дабиша потврђује да је његова власт потпуно једнака са његовим претходником и преноси своје право наплате заосталог дуга од Новака Маћедола на Драгоја и његову браћу,

додјељујући им „моћ и снагу, правду и овлашћење“. Након тога слиједи листа свједока (ручника), који су гаранте правне радње. Повеља се завршава мјестом, датумом и печатом приликом чега је коришћена стандардна процедура и редослијед. Поред описа карактеристичних слова, ауторка се бавила и типовима скраћивањем ријечи: скраћивање по принципу контракције и натписивање слова над врсту. Нису пронађени примјери скраћивања по принципу суспензије.

У Повељи се преплићу елементи народног српског и српскословенског језика. Тако се, са једне стране, чувају старословенске групе *жд*, *-чѣт*, вокално *л*, као и *л* на крају ријечи, а са друге стране – народног, чијих је особина више, што је и разумљиво будући да је у питању споменик који припада скупу дипломатичке грађе. Повеља осликава и типични манир босанскохерцеговачких средњовјековних писара који се посебно види употребом икавизама: *мисеца*, *лито* и слично; док у Пуцићевом издању на том мјесту стоји *јат*.

7) Културно-језичке прилике и просвјетна политика Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини, У: Зборник радова са Девог симпозијума са међународним учешћем „Васпитач у 21. веку“, Висока школа за васпитаче струковних студија, Алексинац 2013, 645-652 (у коауторству са Далиборком Шкипином).

Ауторке приказују: а) статус српског језика у БиХ за вријеме аустроугарске управе, б) просвјетно-школску политику Аустроугарске у БиХ, те в) дјелатност културно-просвјетних друштава у БиХ. За вријеме аустроугарске окупације БиХ уведен је термин „земаљски језик“ (26. август 1879). Истог дана овај двокомпонентни синтагматски назив земаљски језик добија конкуренцију у трокомпонентном термину босански земаљски језик или само земаљски. Вулетићева *Грамматика босанског језика* из 1890. године постаје *Грамматика српско-хрватског језика* 1908. Другим ријечима, био је то период краја дводеценијског преживљавања босанског језика и почетак „живљења“ српскохрватског. Бењамин Калај и аустроугарска политика имала је један основни циљ – а то је инаугурисање босанског језика као стуба босанске нације. Међутим, Калај није могао створити неки нови језик, друкчији од Вуковог српског, јер су у Босни живјели искључиво Срби раздијелени по вјери, али обједињени језиком.

У организовању и реализацији алфаветских течајева, као и у културном и просвјетном уздицању народних маса, велику улогу имало је културно-просвјетно друштво „Просвјета“, које је основано у љето 1902. године. Циљ јој је био да што већи број младих људи оспособи за живот кроз школу, занате и трговину. Убрзо је „Просвјета“ своју дјелатност проширила и на просвјетивање широких народних маса путем организовања алфаветских курсева, издавање буквара за одрасле неписмене, читанки за половично писмене, издавање својих публикација, оснивање школа за сеоске домаћице, оснивање спортских друштава, организовање јавних читаоница и књижница у разним мјестима, а 1911. године оснива и Српску централну библиотеку, као једину јавну библиотеку у Сарајеву и слично. Када је ријеч о школској политици, аустроугарска власт имала је за циљ да се што више пропагира и шири њемачка и мађарска култура, а сузбије национална српска, те да се преко школа шире идеје режима оних који су преко режима у БиХ настојали да спроводе своје планове још већег политичког поробљавања и економског експлоатисања. Према званичној статистици у БиХ је 1910. године било 87, 84% неписменог становништва, док је у исто вријеме у Хрватској и Србији било знатно мање, око 55%. То је само један од показатеља аустроугарске просвјетитељске дјелатности на подручју БиХ.

8) Архаизми и историзми код Кочића и Ћопића, У: *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске II*, Књижевни класици Републике Српске: Кочић и Ћопић, Филозофски факултет Пале, 2013, 67-90.

У раду аутор проучава архаизме: стилске или изразне (*реглеман* = пословник, уредба), садржајне или значењске (*врач* = љекар), творбене (*голић* = голаћ), фонолошке (*цесар* = цар); као и историзме који могу да означавају титуле, звања, дужности и службе актуелне за неки историјски период (*кмет, кнез, валија, везир, хајдучки кључар*), друштвене установе (*беговина, хан, царевина*), новчане јединице (*перпер, каима*), дијелове одјеће (*фес, зубун*), војне називе (*мустанез* = члан позадинске војске) и слично. Дакле, ова застарјела лексика представља врло упечатљив лексички слој Кочићеве и Ћопићеве лексике.

Архаизми у језику књижевности служе као средство стилизације да јасније обиљеже и нагласе дату ситуацију кроз дате појмове застарјеле лексике. Они представљају живу слику прошлости, тј. њихова функција у језику умјетничке књижевности јесте и језичка карактеристика епохе – тј. контраст савременог и старог језичког израза. Са друге стране, историзми у језику служе као номинативно средство за именовање данас појмова /појава/предмета који не постоје више и срећу се прије свега у научно-историјској литератури и књижевним дјелима чија је радња везана за неку историјску епоху. Кад се посматрају историзми у језику умјетничке књижевности, увиђа се да је њихова језичка карактеристика резултат привидне историјске вјеродостојности. Оба писца (Кочић и Ћопић) стварала су у временима тешким за српски народ. Кочић је осјећао сав терет аустроугарске окупације БиХ, док је Ћопић доживио оба свјетска рата. Због тога у њиховим дјелима има много застарјеле лексике, нестандардне лексике, тј. архаизама и историзама.

9) Правописне тенденције споменичке грађе из средњовјековне Босне, У: Тематски зборник радова, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, *Наука и свет*, Ниш 2013, 233-247.

На материјалу споменичке грађе из средњовјековне Босне и Херцеговине ауторка је показала преплитања правописних школа, тј. босанско-хумског, рашког и ресавског, али је указала и на неадекватности појединих термина (то се превасходно односи на термин босанско-хумски правопис).

Док је граматичка структура књижевног језика српскословенске епохе била изузетно стабилна и држала се строго старословенског канона, без обзира на стање у народном језику, дотле је исти период окарактерисан са многим измјенама у правопису. Без обзира на врсту текста, тј. којим језиком је тај текст написан (књижевним или народним), употребљава се иста азбука и исти правопис. Дакле, српскословенска норма била је разрађена са јасно утврђеним правописним принципима, али и флексибилна истовремено, с обзиром на модификовање правописних начела новонасталим културним и језичким потребама. То је ауторка управо показала и овим радом. Испитивања свјетовне и црквене средњовјековне грађе са подручја БиХ показала су да ти споменици имају мање елемената рашке ортографије у том раном периоду, док се у каснијем периоду јавља знатно приближавање ћирилским правописним рјешењима. То се посебно види у споменицима од 14. до 16. вијека како дипломатичке (и епиграфске) тако и црквене грађе. Поредџи правописна рјешења народних и српскословенских средњовјековних споменика са подручја БиХ, у широком временском распону, ауторка је запазила да је српски језички простор међу собом био јединствен. Другим ријечима, примјена

правописних образаца, без обзира на то да ли се ради о босанско-хумском, рашком или ресавском, и поред многобројних препрека и граница како формалних, тако и историјских и других, оставила је свој печат међу писарима и касније штампарима.

Ортографска норма датих споменика, како црквене тако и дипломатичке и епиграфске грађе, показује да се унутар једне правописне школе преплићу елементи и друге. То се посебно види код споменика писаним архаичним (глагољским) правописом у којем се јављају и новије црте (прогресивне) ћирилске правописне тенденције.

Такође, ауторка јасно показује да ортографско шаренило рукописних кодекса босанске провенијенције, идентично структурираних са рукописним кодексима источне цркве, не дозвољава груписање у посебну редакцију – тзв. босанску редакцију. Дакле, може се говорити само о српској редакцији старословенског унутар средњовјековних ћирилских босанскохерцеговачких споменика, као једна књижевна цјелина у оквиру средњовјековне босанске државе.

2014

10) Ћирилица као босанчица и тзв. хрватска ћирилица, У: Зборник радова са научног скупа. *Наука и глобализација*, филолошке науке, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Пале 2014, 339-345.

Ауторка сагледава два аспекта у сагледавању потпуне слике у вези са примарним српским писмом – ћирилицом – и њеном употребом, и то: њен историјски континуитет и бошњачко и хрватско „гусарење“ по српској културној и језичкој баштини и присвајање ћирилице што је посебно изражено у новије вријеме (као тзв. босанчица и тзв. хрватска ћирилица).

У 19. вијеку под Калајевом влашћу формира се назив *босанчица* (термин је увео Ђ. Трухелка) са једним јасним циљем а то је да се велики дио српског језичког наслеђа и писмености одвоји од матице и подведе под туђе, иако се зна да *босанчица* није ништа друго него скуп разнородних варијетета брзописне ћирилице, односно представља наставак средњовјековног канцеларијског брзописа са одликама специфичних облика појединих слова. Ауторка прати страдање и ниподаштавање српске ћирилице кроз историју. Забрана употребе српске ћирилице у БиХ донијета је наредбом Земаљске владе за БиХ (*Гласник закона и наредба за Босну и Херцеговину*, 1915). Ништа боља ситуација није била ни у Србији, Црној Гори и Хрватској гдје је, такође, за вријеме Првог свјетског рата ћирилица била забрањивана. Гушење ћирилице настављало се и у Другом свјетском рату. Наиме, НДХ је 25.априла 1941. године прокламовала Законску одредбу о забрани употребе ћирилице. Сви јавни ћирилски натписи морали су се у року од три дана скинути, а свако штампање књига ћирилицом је забрањено. Међутим, та иста ћирилица која се вијековима идентификовала са српским народом и која је потискивана и забрањивана на подручју БиХ, као и Хрватске, данас је попримила један нови аспект. Ауторка се посебно осврнула на скуп из 2012. „Хрватска ћирилска баштина“ у оквиру ХАЗУ-а. Циљ скупа био је да се преко тезе о тзв. хрватској ћирилици наметне садашња хрватска свијест о културној баштини Дубровника, тј. приказати да је Дубровник одувјек био хрватски, а самим тим и књижевност настала у тим оквирима, а зна се да ни територијално, ни језички, ни културно, то није био, све до 1939. године и стварања Бановине Хрватске и времена када су Људевит Гај и Хрвати присвојили српски језик, без обзира на то што се зна да се дијалекатске границе српског језика подударају са границама штокавског дијалекта, што је и ВуК Стефановић Карацић утврдио.

Српска ћирилица настала је на темељима старословенске, уобличена од стране В. С. Карацића, обухватала је све земље које су икада у средњовјековном периоду потпадале под српску државу. Дакле, српском ћирилицом писало се у Рашкој, Зети, Хуму, Босни, Дубровнику, Далмацији, Славонији. Она је била и дипломатско писмо турског, угарског и румунског двора.

11) Улога и значај штампарства и цркве у просвјетном и школском раду Срба, У: Зборник радова са Десетог симпозијума са међународним учешћем „Васпитач у 21. веку“, 14, *Наше стварање*, Висока школа за васпитаче струковних студија, Алексинац 2014, (у коауторству са Далиборком Шкипином), 612-617.

Прве српске штампарије, Цетињска и Горажданска, имале су значајну улогу у описмењавању и образовању српског становништва. Прве школе у средњем вијеку биле су црквене школе, које су биле тројакe – манастирске, катедралне (епископалне) и парохијске. Постојале су и прије појаве штампарства – што показује да су Срби његовали своје образовање и у ери када су се књиге само преписивале и преводиле. Манастирске школе биле су врло значајне за просвјетни и школски рад. Ту су се стицала многа практична знања, учили занати, преводиле књиге са грчког, стварале се библиотеке, образовале читаонице и слично. Поред манастирских школа, постојале су и катедралне (епископалне) при свим сједиштима епископа и архиепископа. У њима се добијало елементарно средње и више богословско образовање. Парохијске школе постојале су при свим већим и важнијим парохијама, уз градске и сеоске цркве, у свештеничким и протопопским домовима, и похађала су их дјеца која су жељела стећи елементарну писменост. Талентованији ученици су из ових школа своје школовање наставили у катедралним, уколико су се жељели посветити свештеничком позиву. Учитељи писмености у овим школама били су пароси, црквењаци, писмени опслужиноци цркве и други помагачи пароха. Падом српских земаља под Турке донекле се зауставља културно-просвјетни развој. Затварају се епископске и парохијске школе. Ипак у појединим мјестима остају неке манастирске школе које у врло тешким условима настављају свој рад и преписивање словенских књига.

Под Турцима је радило укупно осам српских штампарија. То су: Горажде (1519-1523), Рујно под Златибором (1536/37), Грачаница (1538/39), Милешева (1544-1546), Београд (1522), Милешева (1557), Скадар (1563), Мркшина црква (1562-1566). Све су штампарије радиле у доба владавине султана Сулејмана Величанственог (1520-1566).

12) Улога дијахроно обиљежених јединица у слици Херцеговине Ђорђа Сладоја, У: *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске* III, Слика Босне и Херцеговине у дјелима савремених писаца Републике Српске, Филозофски факултет Пале, 2014, 123-141.

У раду ауторка прати дијахроно обиљежену лексику кроз слику Сладојеве родне Херцеговинје, и то: а) хришћанску лексику, б) славенизме и в) архаизме и историзме.

Хришћанска лексика, посматрана у контексту ситуације у којој настаје, изражава племенитост пјесничког израза. Овом лексиком Сладоје у своје литерарно изражавање преноси утицај православне духовности као најбитније компоненте националног идентитета. И управо је то и кључ: о духовности која није само номинална, већ дјелује и постоји као неодвојиви дио националног бића. Отуда и наглашен однос према родној Херцеговини, јер када се каже народ, језик, идентитет, то

је за Ђорђа Сладоја Херцеговина – нападена и пустошна, али његова идентитетска карта.

Језик Ђорђа Сладоја богат је и славенизмима, односно језичким цртама које данас не улазе у активни корпус српскога језика, а до тих језичких израза пјесник је долазио еволуцијом према црквенословенском, српкословенском и рускословенском. У Сладојевој поезији посебно мјесто заузимају црквенославенизми, који обогаћују лексику духовне сфере. У питању су лексеме које су прасловенског поријекла. Друге ријечи су током преводилачке дјелатности Тирила и Методија задобиле хришћанску тематику. У том смислу као посебну одлику Сладојеве поезије истичемо и употребу старословенске лексике. Другим ријечима, Сладоје увијек даје предност некој древној ријечи, или према старословенском узору прави нову ријеч, или пак промовише старо значење. Тако ће, да би нагласио поједину слику, хришћански концепт свијета обогатити ријечима црквенословенског поријекла: *раб*, *двери*, *аз* (замјеница за прво лице једине) и слично. Његова поезија богата је, дакле, црквенославенизмима (*раб*, *радогост*), српкославенизмима (*чрева*, *узнеси*) и русизмима (*нишчег*, *воскара*). Тим ријечима појачавао је експресију свог израза и стила.

Трећи круг обрађиване лексике су архаизми и историзми, који представљају такође богат корпус Сладојеве поезије. Архаизмима и историзмима Сладоје је посебно нагласио тешку националну прошлост свог народа. Због тога је највише архаизма с турцизмима: *зулум*, *чибук*, *целат*, *махала*, *сокак*, *касаба* и слично. Ове језичке јединице пјеснику су послужиле као средство стилизације за јасније предочавање одређене ситуације и стања.

Дакле, свој пјеснички идентитет Ђорђо Сладоје је осликавао врло богатим дијахроно обиљеженим лексемама: хришћанском лексиком, славенизмима, архаизмима и историзмима. Својом бројношћу оне обогаћују пјеснички језик и дочаравају осјећања и слике које пјесник жели изразити.

13) Промјена именица мушког рода у књигама Горажданске штампарије, У: Радови Филозофског факултета, филолошке науке, број 16, књига 1/1, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Пале 2014, 455-468.

У раду се прати промјена именица мушког рода на материјалу књига Горажданске штампарије. У питању су књиге: *Служабник* (1519), *Псалтир са последованијем* (1521) и *Молитвеник* (1523). Другим ријечима, ауторка је пратила да ли је тај систем архаичнији или има више иновација у односу на друге богослужбене књиге. Особине узете из српског народног језика разматрају се као иновације.

Ауторка је деклинацију именица посматрала у правцу задржавања архаичног стања, тј, старословенског (канонског) са једне стране, а са друге у правцу прихватања појединих иновација из народног језика. Другим ријечима, ауторка је пратила стање у промјени именица мушког рода у контексту према старословенском, као првом писаном или књижевном језику свих Словена, те уношењу неких црта које су одлике или српкословенског или народног српског језика. Будући да су у питању црквене књиге, разумљиво је да је тих иновативних црта знатно мање него у књигама свјетовне садржине. Старе продуктивне именичке основе углавном су добро очувале старословенско стање, тј. стари деклинациони образац. Нешто већи број промјена примјећен је у непродуктивним основама. Зна се да су непродуктивне основе временом губиле све више своју сопствену деклинацију прихватајући наставке продуктивних врста. Такав је нпр. наставак генитива једине некадашњих и кратких основа: *господа* (стсл. *госпуди*), некадашњих у кратких основа: *сина* (стсл. *сину*) и слично. Наравно, процес је знао бити и обратан, истина у мањој мјери. То се посебно види кроз утицај

некадашњих у кратких основа на продуктивне врсте, тј. инфикс -ов- код *о* кратких основа (*мирови*). Иновативна црта забиљежена је и у локативу једнине (*врху*, стел. *врхѣ*). Овај падеж имао је три наставка: *ѣ*, *и* и *у* (*град ѣ*, *гости*, *сину*). До краја 15. вијека ови наставци су се употребљавали у великом дијелу штокавских говора, али је већ од тог периода започео процес уклањања *јата* и *И* у корист наставка *У*. Дакле, основе на у кратко наметнуле су свој локатив на у који се заједно са *и* и *јатом* једно вријеме напоредно употребљавао, док није до краја 17. вијека у штокавским говорима преовладао искључиво *у*. У књигама Горажданске штампарије добро се чувају стари наставци, јер се водило рачуна о традицији. У акузативу множине забиљежени су поред канонских и облици из народног српског језика (*кумове*). Иновативне црте ауторка је забиљежила и у генитиву множине, поред облика *грѣхъ*, *врагъ* стоје облици *грѣховъ*, *боговъ*, *духовъ* и слично, који се појављују истина и у канону.

Анализа је показала да су забиљежени облици именица мушког рода ближи старословенском канону него савременом стању српског језика. Ипак, уочене су и српске језичке иновације, на примјер: појава инфикса -ов- у номинативу множине именица мушког рода, једнакост облика акузатива и генитива једнине истих именица за категорију живо и слично.

2015

14) Однос српског народа и његовог језика до предстандардних идиома, У: Зборник радова са научног скупа, *Наука и слобода*, филолошке науке, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2015, 323-328.

Развој српског језика неодвојиво је везан за историју српског народа. Од мисије свете солунске браће (Ћирила и Методија) почиње континуирана христјанизација словенске писмености. У раду је ауторка пратила однос *српски народ – српски језик* од појаве писмености до предстандардних идиома, односно до Вуковог књижевног језика. У том смислу се ауторка посебно бавила овим питањима: однос према језику и књижевности Дубровника и књижевни језик код Срба у вријеме ратова (акцент на Велику сеобу Срба).

Језик дубровачке поезије и прозе проучавала је кроз мисао Милана Решетара, Србина католика из Дубровника и најбољег познаваоца језичких прилика у Дубровнику. Став је јасан: Дубровник је одувјек био штокавско-јекавски, а никада чакавско-икавски. Тако и у језику пјесника и прије Гундулића, а нарочито код њега, већ имамо штокавско-јекавске црте, док су чакавске особине код ових пјесника посљедица имитирања далматинских пјесника, који су писали чакавски. Дакле, чакавске црте нису одраз говора, тј. нису у складу са говором Дубровника. Решетар то потврђује помоћу језичких карактеристика *Лекционара* Никше Рањина, дубровачког властелина и преписивача *Лекционара*, у којем Рањина чакавске облике често замјењује штокавским.

У дијелу о језичком плурализму на врхунцу, ауторка се посветила културним и историјским приликама у вријеме формирања рускословенског и славеносрпског језика, тј. узроцима нестанка датих књижевних језика предвуковског периода.

15) Књиге Горажданске штампарије – српске инкунабуле у Босни и Херцеговини, У: Радови Филозофског факултета, филолошке науке, број 17, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Пале 2015, 519-527.

У раду ауторка приказује вријеме и положај Срба у Босни и Херцеговини и штампање првих српских књига на овим подручјима (16. вијек), које имају значај српских инкунабула (*Служабник, Псалтир и Молитвеник*).

Инкунабуле су први примјери штампаних књига, тј. најстарије штампане књиге до краја 1500. године. Иако су настале после 1500. године, књиге Горажданске штампарије имају вриједност инкунабула почевши од опште дефиниције, тј. са позиције домаћег штампарства имају вриједност инкунабула у ширем смислу као прве штампане књиге са подручја Босне и Херцеговине. Штампарија у Горажду почела је са радом одмах после Гутенбергове и Цетињске, тј. штампане књиге у Босни и Херцеговини нису чекале дуго у односу на европске. Те прве инкунабуле у Босни су теолошко-религијског карактера, што је и разумљиво. Требало је подићи духовну грађанску свијест у тешким временима под Турцима.

16) Српски народни језик од Повеље Кулина бана до Душановог законика, У: Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске IV, Будућност српског језика и књижевности у Републици Српској и процеси (дез)интеграција, Филозофски факултет Пале 2015, 205-217.

У раду ауторка прати еволуцију српског народног језика од *Повеље Кулина бана* (12. вијек) до преписа *Душановог законика* (од 14. до 18. вијека), тј. ауторка се определијелила да за корпус узме *Призренски рукопис Душановог законика*, јер се сматра најаутентичнијим свједочанством у склопу прве верзије *Душановог законика*, а и сам Стојан Новаковић дао му је главно мјесто међу сачуваним рукописима *Законика*. Сачувани рукописи пружају податке о промјенама које су се десиле у језичкој структури. Ауторка је промјене посматрала кроз двије призме: а) упрошћавање насљеђеног вокалског система и б) морфолошке црте.

Повеља Кулина бана је најстарија сачувана ћирилска повеља која говори о трговинској вези државе Кулина бана са Дубровачком републиком. Узима се као репрезентативни споменик српског народног језика. *Законик цара Стефана Душана (Душанов законик)* представља законодавни акт којим је створен јединствен систем за цијелу српску државу. Овим законом су регулисана права и обавезе свих друштвених слојева. Ови рукописи су од великог значаја јер показују како је изгледао српски народни говор тога периода.

2016

17) Значај Буквара Инока Саве у настави и учењу, У: Настава и учење (уџбеник у функцији наставе и учења), Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет у Ужицу 2016, 175-182 (у коауторству са Далиборком Шкипином).

Ауторке у раду посматрају педагошко-филолошки значај првог српског буквара Инока Саве. Први српски буквар Инока Саве из Дечана штампан је у Венецији 1597. године и представља прави бисер наше културне баштине, који је на неки начин остао незапажен скоро 300 година. Ауторке су детаљно објасниле методу срицања на којој се и темељи концепијско-методичко обликовање овога уџбеника.

Слова у Буквару поредана су азбучним редом и свако слово је имало свој назив – име. Прво би се учило препознавање облика слова и запамћивање његовог имена, затим би се прешло на редање и срицање њихових имена, након чега би се састављала ријеч. Велика пажња се посвећивала и учењу лијепог писања, јер су се књиге ручно преписивале и на тај начин умножавале. Овај Буквар има велики значај управо у

описмењавању, тј. у савладавању програма почетне писмености (читање и писање). Дакле, у овом и другим букварима, користила се техника синтетичке методе учења – читања. Слова се нису учили по гласовима већ по својим именима (старо срицање). Ова метода користила се све до половине 19. вијека.

За буквар Инока Саве као уџбеника писмености можемо рећи да је од великог значаја за наставу и учење тога времена јер представља увођење нових метода у наставу почетног читања и писања као главне компоненте настојања да се побољша квалитет праксе почетног описмењавања и развијања методике овог темељног подручја наставне дјелатности.

18) Неке фонетске особености писама краљице Јелене Дубровачкој општини (14.вијек), У: Слово, часопис за српски језик, књижевност и културу, година XIII, број 50, Никшић, 2016, стр. 63-71.

У раду је ауторка пратила елементе народног српског језика у овој дипломатичкој грађи и посебно истакла питање гласовне вриједности *јата* (у писмима се појављује велики број икавизама, што и јесте једна од карактеристика српских споменика са подручја Босне и Хума) и *полугласника*.

Четири писма краљице Јелене (у историји познате као Јелене Грубе), супруге краља Дабише, која су корпус овога рада, написана су у посљедној деценији 14. вијека (тачније током 1397. и 1398. године). То су: *Писмо краљице Јелене о потраживању Светодмитарског и Стонског дохотка* (22. мај 1397); *Писмо краљице Јелене о потраживању Светодмитарског и Стонског дохотка* (15. новембар 1397); *Писмо краљице Јелене о потраживању Стонског дохотка* (9. март 1398) и *Писмо краљице Јелене којим потврђује да је примила Стонски доходак* (1398, послје 3. априла). Писма су сачувана у оригиналу и чувају се у Државном архиву Дубровника.

Писма краљице Јелене написана су народним српским језиком. У средњовјековним српским писмима, која су углавном писана свјетовним лицима, као и ова, далеко је мање српкословенских црта него у повељама. Тако је и у овим писмима. Највећи дио сачуване преписке везан је за Дубровачку републику. Подаци указују на сложену дијалекатску слику средњовјековне Босне и Хума, што се посебно примјећује преко фонолошких црта.

4. Образовна дјелатност кандидата

1. Образовна дјелатност прије првог и/или последњег избора/реизбора

(Навести све активности (публикације, гостујућа настава и менторство)

Биљана Самарцић (дјевојачко – Вулетић) је у радном односу на Филозофском факултету у Источном Сарајеву, у својству сарадника у звању асистента (16.07.2003–23.01.2007) и вишег асистента (23.01.2007–27.06.2012. године).

Биљана Самарцић је изводила вјежбе из свих дијахроних предмета (Старословенски језик, Историја српског језика, Историја српског књижевног језика и Упоредна граматика словенских језика), као и неких синхронијских дисциплина на Студијском програму за српски језик и српску књижевност.

2. Образовна дјелатност послје посљедњег избора/реизбора

(Навести све активности (публикације, гостујућа настава и менторство)

Кандидат Биљана Самарџић врло успјешно изводи наставу и вјежбања из свих дијакхроничких предмета: Старословенски језик, Упоредна граматика словенских језика, Историја српског језика и Историја српског књижевног језика.

Након избора у звање доцента, Биљана Самарџић је објавила једну монографију и осамнаест (18) научних радова у рецензираним часописима или зборницима радова.

Учествовала је у двије комисије за оцјену и одбрану завршних мастер радова, и то:

кандидат: Далиборка Димитријевић, тема: *Диктат и врсте диктата* (8.април 2015.година), чланови Комисије: проф. др Златко Павловић (предсједник), проф. др Бранка Брчкало (ментор) и доц. др Биљана Самарџић (члан) и

кандидат: Данијела Мијановић, тема: *Писмене вјежбе и састави у млађим разредима основне школе* (28.новембар 2016), чланови Комисије: доц.др Биљана Самарџић (предсједник), проф. др Бранка Брчкало (ментор), доц. др Мирјана Самарџић (члан)

Учествовала је и у писању Извјештаја за доцента колегиници Божици Кнежевић: На сједници 232. Наставно-научног вијећа Филозофског факултета Пале, која је одржана 15. 11. 2016. године, именована је Комисија за писање Извјештаја по расписаном конкурс, објављеном у дневном листу „Глас Српске“ од 2. 11. 2016. године, за избор у звање доцента за ужу научну област Специфични језици – ужа област образовања Дијакхронија српског језика (за предмете Дијалектологија, Акцентологија, Дијалекатска лексикографија, Ортоегија и ортографија, Ономастика, Српски језик 1 – на нематичним катедрама и Српски језик 2 – на нематичним катедрама). Комисија је у сљедећем саставу:

1. Михаило Шћепановић, доцент, Дијалектологија и Ономастика, Филолошки факултет, Универзитет у Београду – предсједник;

2. Милош Ковачевић, редовни професор, Специфични језици – Савремени српски језик, Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву – члан;

3. Биљана Самарџић, доцент, Специфични језици – Дијакхронија српског језика, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву – члан.

5. Стручна дјелатност кандидата

Стручна дјелатност прије првог и/или последњег избора/реизбора

Послије избора у звање доцента кандидаткиња Биљана Самарџић је објавила довољно запажених научних радова (1 монографија и 18 расправа) који је препоручују за звање ванредног професора.

Учествовала је на многим научним скуповима и конгресима у Палама, Крагујевцу, Нишу, Новом Саду, Херцег Новом, Ужицу и Сокобањи.

Поред тога, учествовала је и у четворогодишњем научном пројекту Филозофског факултета Пале – *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске*, који је одобрен и финансиран од стране Министарства науке и технологије Републике Српске.

Била је и активни учесник на пројекту *Српски језик у споменицима средњовјековне Босне и Хума*, суфинансиран од стране Министарства науке и технологије Републике Српске.

Објавила је запажен текст у *Политици* од 01. 11. 2016. под насловом *Фалсификати у српској културној баштини у Б и Х*.

Научни рад Биљане Самарцић под насловом *Термин босанчица као заблуда у историјском развоју српског језика* прештампан је у *Catena Mundi* (О националном идентитету Срба, III), Београд, 2016, стр. 898–905.

6. Резултат интервјуа са кандидатима

Послије обављеног разговора са кандидатом Биљаном Самарцић, чланови Комисије су једногласни у оцјени да кандидат посједује неопходно знање из научне области на коју се бира, изузетно квалитетан научно-истраживачки и педагошки потенцијал за звање ванредног професора.

7. Информација о одржаном предавању из наставног предмета уже научне области за коју је кандидат конкурисао, у складу са чланом 93. Закона о високом образовању РС (Службени гласник РС број: 73/10)

Комисија констатује да је Биљана Самарцић, као доцент, држала изузетно добра и запажена предавања из научне и образовне области за коју се бира у више звање.

III ЗАКЉУЧНО МИШЉЕЊЕ

(Образложење приједлога Комисије, са приједлогом једног кандидата за избор и назнаком за које звање и коју ужу научну област се предлаже.)

Јасно је, на основу свега изнетог, да доцент др Биљана Самарцић испуњава све услове предвиђене Законом о високом образовању и Статутом Универзитета у Источном Сарајеву за унапређење у звање ванредног професора.

На основу тога, Комисија свесрдно и са великим задовољством предлаже Наставно-научном вијећу Филозофског факултета Пале и Сенату Универзитета у Источном Сарајеву да доцента др **Биљану Самарцић** изаберу у звање ванредног професора за ужу научну област *Специфични језици* и ужу област образовања *Дијахронија српског језика* (предмети: **Старословенски језик, Историја српског језика, Упоредна граматика словенских језика и Језик у времену**).

Чланови Комисије:

1. _____

Др Милан Стакић, редовни професор, Палеславистика, Филолошки факултет Београд, Универзитет у Београду, председник

2. _____

Др Милош Ковачевић, редовни професор, Специфични језици – Савремени српски језик и Општа лингвистика, Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, члан

3. _____

Др Јелица Стојановић, редовни професор, Историја српског језика и Старословенски језик, Филолошки факултет Никшић, Универзитет Црне Горе, члан

Источно Сарајево, 10. 03. 2017.

